

AZ ERDÉLYI MAGYAR IRODALOM KÉRDÉSE

Végig olvastam az interjúkat, melyeket Berzeviczy Albert és Rákosi Jenő adtak erdélyi lapoknak, s melyek, úgy hallom, erdélyi irodalmi körökben feltűnést okoztak. Azoknak, akik e legidősebb és legtekintélyesebb korosztálynak a mai és tegnapi irodalomról való felfogását már ismerik, aligha lehetnek azok az interjúk meglepetések. Hiszen ma már szinte útszéli megfigyelés, hogy az itthoni generációkat az Ady-kérdés választja el egymástól betölthetetlen szakadékként: Adyt költőnek, nagy magyar költőnek tartják a negyvenévesek és a fiatalabbak, *mindnyájan*, szinte kivétel nélkül, míg az ezeknél idősebbek, tehát ötventől fölfelé, anathémát kiáltanak mindenkire, aki Adyt költőnek meri kvalifikálni, vagy — élvezni, átélni. Ezen a tényen ma már nem lehet változtatni, talán nincs is rá szükség, hogy kísérleteket tegyünk a szakadék betöltésére. Behordja azt maga az idő, hiszen tíz év múlva már az ötvenévesek is el fogják ismerni Ady költő voltát, húsz év múlva pedig a hatvanasok is. Ez az idő nyugodtan kivárható; az ötvenen aluli magyarság számára különben sincs többé Ady-kérdés: Adyt eltettük a nagy magyar költők közé, anélkül, hogy eszünkbe jutna politikai vagy etikai nézeteit követnünk, vagy éppen azok szerint élnünk. Utóvégre Petőfi forradalmiságát sem követjük mi, akik forradalmakat történeti kríziseknek tartunk, melyeket ajánlatos mindenképen elkerülni...

Ami a fönntemlített interjúkban meglepő lehet, az Ady-kérdés helyett inkább az, hogy az erdélyi irodalomnak ma kétségtelenül felismerhető külön színét az interjúk — ha hitelesen adják vissza a mondottakat — szinte teljesen és kizárólagosan az Ady-kultusz hatásának tulajdonítják. Mintha az erdélyi irodalomnak Ady-kultusza volna az az erő, mely leszakítja az erdélyi írókat a magyar haza kebeléről és elidegeníté, nagy távolba taszítja a központi magyar lélektől.

Bármennyire tudom is értékelni az Ady-probléma nagy, kortörténeti jelentőségét, az erdélyi magyar irodalom különléte és az Ady-kultusz közt semmiféle okozati kapcsolatot nem fedezhetek fel.

Külön erdélyi magyar irodalom, hát lehet ezt, szabad ezt meg *nem* csinálni? Hát probléma az, magyarázandó az, hogy *van* külön erdélyi irodalom? Éppen olyan kérdés, mintha azon csodálkoznánk, hogy élő ember lélegzik és azt kutatnánk, minő visszaélés folytán jutott ez az ember arra a káros, önmagának kártékony gondolatra, hogy folyton-folyvást lélegzetet vegyen!

Mert mi történt az utolsó tíz esztendőben?

Az történt, ami ezer év óta nem: hogy a magyarságnak tekintélyes alkatrészei, nemcsak töredékei, különböző államok polgáraivá lettek. Utoljára, a történet folyamán, a magyar nép a 13. században lakott két különböző államban (az erdélyi fejedelemségnek nem voltak nemzeti határai Magyarország felé): itt a Duna—Tisza partján és ott Keleten, a Volgánál elterülő Nagymagyarországban, melynek népét a tatárjárás előtt Julián barát felkereste. A keleti haza elpusztulása óta a magyar nép mindig egy államban lakott, ma azonban négyben, s e négy államtest közt a szellemi érintkezés útjai, mint tudjuk, ma is nehézségeket okoznak. Julián barát annak idején bizonyára hallott a volgai magyarok közt népénekeket, faluról-falura járva el kellett mennie dalos asszonyoktól hangos sátrak és házak mellett; és föltehetjük, hogy szívesen hallgatta a magyar nótát, nem gondolva arra, hogy nini, ezt nem tőlünk, dunai magyaroktól importálták, nem a mi nyugati ritmusunkra készült,

tehát helytelen, elítélendő, mert külön hangot, külön színt akar adni a régi egyszínű, egységes magyarság helyett. A jámbor barátnak ilyen szigorú gondolatai nem voltak, jelentéséből tudjuk, hogy lelkendezett s nem tudott hova lenni örömeiben, hogy itt is magyarul beszélnek.

Talán kegyetlenségnek látszik e 13. századbeli viszonyokat emlegetni, volgai és dunai magyarságról beszélni, mikor a mai két magyarság, az erdélyi és a dunai közt csak néhány órai gyorsvonat-távolság van s mikor ez a különállás még alig több tíz évesnél. A történeti élet azonban kegyetlen is, keserű is; nekünk mégis feladatunk, hogy kegyetlenségébe, keserőségébe is bátran, illúziók nélkül belenézzünk. Anélkül, hogy a szétválás körülményeit, az egymáshoz vezető út nehézségeit feszegetnők, elég mindnyájunk tudatára, elég mindnyájunk emlékezetére, tíz esztendő emlékeire és tapasztalataira hivatkozunk és feltenni a kérdést: lehetséges-e Erdély magyarságának, nagy múltú és nagy kultúrájú népnek, tőle idegen népek közt, irodalom és irodalmi öntudat nélkül élnie?

Nagyon megérteném és teljesen jogosnak találnám, ha erre a kérdésre az erdélyi magyarság más kérdéssel válaszolna: nem helyeslitek az erdélyi irodalom külön életét? Talán szívesebben látnátok, ha tíz esztendőn át ölbe tett kézzel hallgattunk s vártuk volna, míg majd megnyílnak a sorompók és megindulhat a szellemi export a Duna tájékáról? Jobb lett volna, ha tíz esztendőre beszüntetjük a lelki életet, ha tíz esztendőn át nem gondolkozunk, nem érzünk, nem éneklünk, nem mesélünk, nem írunk, mert hátha olyan hangokat ütünk meg, olyan színekkel festünk, melyek nálatok, a Duna mellett, ebben a pillanatban nem divatosak? Azt is kérdezhetné az erdélyi magyarság: miért akartok rajtunk uralkodni? Vajjon kiskorúak vagyunk mi, hogy hol formában, hol nemzeti érzésben, hol erkölcsben cenzuráztok bennünket?

Jól tudom, az erdélyi irodalom, mely Reményik és Áprily és Gyallay és Berde Mária egyéniségét kitermelte, okosabb dolgokkal foglalkozik, semhogy ily kötekedő kérdéseket tegyen. De ha mégis így beszélne, meg kell mondanom: *igaza volna*.

A dunai magyarság ma nincs abban a helyzetben, hogy akár gondolatokkal, kezdeményekkel, akár anyagiakkal elláthatná az erdélyi magyar lelki, irodalmi szükségletét. Az új határok közé zárva nem képes azt a szellemi táplálékot produkálni, mely a határokon kívül élő organizmust fenntarthatná; viszont az erdélyi irodalom termékeit sem tudja annyira magába venni, hogy ezzel kapcsolatban, mint olvasóközönség, döntőleg befolyásolhatná az erdélyi produkció irányait. Nagyon jól tudjuk, mily kevés példányszámot fogyaszt el az erdélyi könyvekből Budapest és vidéke.

Ha pedig a dunai magyarság, erdélyi vonatkozásban, sem produkálni nem tud, sem fogyasztani, úgy valóban nem képzelhetem el, minő jogalapon akar diktálni ennek a tőle teljességgel független alakulatnak?

Talán keserű, talán szívtelen kérdések ezek, de történeti szükségszerűség következményei. Rajtuk ma nem változtathatunk, hatásuk kikerülhetetlen és csak akkor szelidíthető, ha teljes élességgel felismertük, körvonaloztuk őket.

Egy szóval: az erdélyi irodalom, az ő külön színeivel, *szükségszerűség*, melyet az erdélyi léleknek, magárahagyatottságában, meg *kell* szülnie, ha nem akart elpusztulni.

Hogy ezek a színek milyenek, kellemesek-e vagy sem, zavarják-e szemünket vagy gyönyörködtetik, ennek megítélésére mi, magyarországi magyarok, nem vagyunk hivatottak.

Ha mégis ítélezünk, ezt szeretettel, nem haraggal vagy ressentiment-nal kell tennünk, s az erdélyieken áll, elfogadják-e tőlünk vagy sem.

Az irodalom különben politikának és szociális viszonyoknak is függvénye, s ez utóbbiak lényegesen különböznek a mieinktől Erdélyben, innen a főeltérés a dunai és erdélyi színek között.

Ami az erdélyi irodalomnak sokszor emlegetett radikálizmusát illeti, ez úgy tetszik, inkább zsurnalisztikai jelenség, tehát alig tartozik az irodalomba, melynek nagy tehetségei, kiket részben fentebb felsoroltam, fölötte állnak ily jelenségeknek.

Az erdélyi irodalomban egy szín mégis hiányzik: a tudományos irodalom szürkesége. Nagy hiány, melyet, ha önmagáért nem, legalább az erdélyi öntudat folytonosságáért kell minél előbb betölteni. Tisztán szépírók és irodalmi kritikusok, bármily nagy tehetségek legyenek is, önálló irodalmi élet boltozatait nem tarthatják, leroskadnak alatta, ha nem támogatják őket politikai essayistáknak, nyelvészeknek, történészeknek kevésbé étheri, de talppal a földön álló alakjai.

(Budapest)

SZEKFŰ GYULA